

दिनांक 27-7-20

34211 स्त्री पद्वितीय वष, विषय - व्याकरण
21-9-1950 इति मी मुदी, मुद्रित्यादिप्रमाणम्

- 1 जिहोते - ओ हाड् धातोर्लट्, लटलघाने तिप्सन्निमित्तं इति लृतेण आदात् प्रत्यये । सावधातुमसंज्ञायाम्, शिपु प्रत्यये । मुद्रित्यादिभ्यः श्लुः इति स्त्रतेण शिपुलघाने श्लुः, श्लौ इति स्त्रतेण द्विल्वे, अग्याससंज्ञायाम् । अङ्गात् इत्, इति स्त्रते अग्याससंज्ञायाम् लघाने इत्वे । श्लौ इत् अस्तपोरात्, इति स्त्रतेण आगालोपे । टितोत्तमने पदानां टरे इति एत्वे जिहोते इति सिद्धम् ।
- 2 विभर्ति - अङ् धातोर्लट्, लटलघाने तिप्सन्निमित्तं इति स्त्रतेणति प्रत्यये । सावधातुमसंज्ञायाम्, शिपु प्रत्यये, मुद्रित्यादिभ्यः श्लुः इति लृतेण शिपुलघाने श्लुः, श्लौ इति स्त्रतेण द्विल्वे अग्याससंज्ञायाम्, अ-अङ् इति आते । पिप्सात्, सावधातुमाधधातुमयोः इति गुणे यत्वे अङ्गात् अङ्गात् इत्, इति लृतेण अग्याससंज्ञायाम् लघाने इत्वे विभर्ति इति सिद्धम् ।
- विभते - अङ् धातोर्लट्, लटलघाने तिप्सन्निमित्तं इति स्त्रतेण त प्रत्यये । सावधातुमसंज्ञायाम्, शिपु प्रत्यये मुद्रित्यादिभ्यः श्लुः इति स्त्रतेण शिपुलघाने श्लौ । श्लौ इति लृतेण द्विल्वे, अग्याससंज्ञायाम् । अङ्गात् इत् इति लृतेण अग्याससंज्ञायाम् लघाने इत्वे । अग्याससंज्ञायाम् इति जश्चे । टितोत्तमने पदानां टरे इति एत्वे विभते इति सिद्धम् ।
- वदाति - दाधातोर्लट्, लटलघाने तिप्सन्निमित्तं इति लृतेण शिपु प्रत्यये । सावधातुमसंज्ञायाम्, शिपु प्रत्यये, मुद्रित्यादिभ्यः श्लुः इति शिपुलघाने श्लुः । श्लौ इति लृतेण द्विल्वे अग्याससंज्ञायाम्, ह्रस्वः इति लृतेण ह्रस्वे, वदाति इति सिद्धम् ।

अग्याससंज्ञायाम्
श्लौ प्रो व्याकरणे
१० ३० लं ३० लं
सुलक्षणा पूर्वाया

(4 नवंबर 2020)

शास्त्री प्रथम खण्ड विषय-अभि. १२१

ग्रन्थ तम संश्लेष (मेवल व्याकरण विषयक काँग्रेस, मैथिली)

प्र 21

विजा गुरुपि मि लक्षणम्, अत्र च सविभाग रथा गुणा वर्तते।

उत्तर

संयोग नाश साधारण मालात्वे सति गुणत्वं विजागस्य लक्षणम्। रूपोदा व्याप्ति वालोप्य सत्यम्। क्रिया मा अपि संयोग नाश मत्वात् तत्राति व्याप्ति वालोप्य च गुणत्वमिति विशे व्योपादानम्। विजाग २ च धृषि व्यादिनव वृत्त प्रव्य वृत्त रेन।

प्र 22

शब्दस्य मि लक्षणम्, सच शब्दः मति विधाः, मुक् च शब्दा वर्तते।

उत्तर

श्रोत्राति रि मतेन्द्रियाऽ ग्राध्यत्वे सति श्रोत्रेन्द्रिय ग्राध्यत्वे च सति गुणत्वं शब्दस्य लक्षणम्। श्रोत्रेन्द्रिय ग्राध्या शब्दत्वेऽति व्याप्ति वालोप्य गुण इति च क्षुरादि ग्राध्या रूपरूपादा वति व्याप्ति वालोप्य श्रोत्रेति। सच शब्दा द्विविधाः - ध्वन्यात्मना वृणात्मनाश्च। तत्र ध्वन्यात्मना मेरी मृदङ्गादौ वर्तते। वृणात्मनाश्च संस्कृत भाषा माव्यादि रूपः। सच शब्दा गगन एव वर्तते।

प्र 23

बुद्धेः मि लक्षणम्, सा बुद्धिः मति विधा।

उत्तर

आद्यात्वि दाल शब्द प्रयोगादि रूप व्यवहारात् साधारण मालात्वे सति गुणत्वं बुद्धेर्लक्षणम्। ज्ञानं विना शब्द प्रयोगाद्य सम्भवा च्छब्द प्रयोगा व्यवहारो बुद्धे र साधारण मालात्वे च। अद्यादि मालो १०५ दा वति व्याप्ति वालोप्य सर्व व्यवहारोति माला इति व्याप्ति वालोप्य असाधारणोति। सच बुद्धि द्विविधा - स्मृति र उग्रवश्येति।

अमलनाथ मिश्र
लसो धीम व्याख्या
रा० ड० ल० म० वि०
सुब्रह्मणाचार्य